

УДК 347.73

DOI 10.33244/2617-4154.2(23).2026.136-148

Х. О. Цимбалюк,*аспірантка кафедри фінансового права ННІ права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка***Kh. O. Tsymbaliuk,***PhD Student Taras Shevchenko National University, Department of Financial Law**email: kristina.tsymbaliuk@gmail.com***ORCID 0009-0002-1648-6300**

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ РИНКОВОЇ ПОВЕДІНКИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ТА ЇЇ АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНІ

EUROPEAN PRACTICES FOR ENSURING APPROPRIATE MARKET CONDUCT BY FINANCIAL INSTITUTIONS AND THEIR ADAPTATION IN UKRAINE

Сучасний етап розвитку фінансового сектору характеризується поглибленням глобалізаційних процесів, цифровізацією фінансових послуг, що зумовлює потребу в переосмисленні підходів до державного регулювання фінансових ринків. Після світової фінансової кризи 2007–2008 рр. стало очевидним, що традиційні механізми пруденційного нагляду не забезпечують належного рівня захисту споживачів і не запобігають зловживанням на ринку. У зв'язку із цим у провідних країнах світу, зокрема в державах Європейського Союзу, сформувався окремий напрям регулювання – нагляд за ринковою поведінкою фінансових установ. Водночас в Україні процес становлення ефективної системи регулювання ринкової поведінки перебуває на етапі формування та потребує подальшого вдосконалення. Незважаючи на ухвалення Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та імплементацію окремих європейських підходів, на практиці залишаються проблеми недостатнього рівня захисту прав споживачів фінансових послуг, низької прозорості діяльності окремих фінансових установ, недосконалості механізмів розкриття інформації та обмеженої ефективності наглядових інструментів. За таких умов особливої актуальності набуває дослідження європейської практики забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ і визначення можливостей її адаптації в Україні.

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

© Цимбалюк Х. О., 2026

Для досягнення поставленої цілі застосовано комплексний підхід, що визначає застосування загально- та спеціально-наукових методів дослідження. Зокрема, функціональний метод застосовано для визначення функцій суб'єктів, які здійснюють нагляд за ринковою поведінкою в країнах Європейського Союзу. Формально-юридичний метод використано для аналізу норм нормативно-правових актів. Системно-структурний метод застосовано для виокремлення основних особливостей сучасного стану правового регулювання ринкової поведінки. Для формування висновків і пропозицій також застосовувалися методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії.

У статті досліджено європейські підходи до регулювання ринкової поведінки фінансових установ і визначено їхні ключові інституційні та правові особливості. Встановлено, що ефективна модель регулювання базується на поєднанні пруденційного, макрупруденційного нагляду й нагляду за ринковою поведінкою із пріоритетом захисту прав споживачів. Проаналізовано досвід окремих країн Європейського Союзу щодо організації наглядових органів, механізмів забезпечення прозорості та розвитку конкуренції на фінансовому ринку. Обґрунтовано напрями адаптації європейської практики в Україні, зокрема через удосконалення законодавства, інституційної спроможності регуляторів і впровадження сучасних механізмів нагляду.

Запропоновано кроки для вдосконалення регулювання ринкової поведінки фінансових установ в Україні: а) завершити формування ефективної моделі мегарегулятора для небанківського сектору із чітким розмежуванням повноважень між органами нагляду; б) забезпечити повну гармонізацію законодавства із правом Європейського Союзу, зокрема у сфері захисту прав споживачів і розкриття інформації; в) посилити інституційну спроможність регуляторів через впровадження ризик-орієнтованого підходу та сучасних інструментів нагляду; г) розвивати механізми позасудового врегулювання спорів, зокрема через створення або посилення інституту фінансового омбудсмена; д) підвищувати рівень фінансової грамотності населення та формувати культуру доброчесної поведінки учасників фінансового ринку.

Ключові слова: ринкова поведінка, регулятор, фінансовий ринок, банківська діяльність, європейські практики, Європейський Союз, європейські фінансові інститути, фінансування, фінансова установа, ринок фінансових послуг.

The current stage of development in the financial sector is characterised by the deepening of globalisation processes and the digitalisation of financial services, which necessitates a rethinking of approaches to the state regulation of financial markets. Following the global financial crisis of 2007–2008, it became clear that traditional prudential supervision mechanisms do not provide an adequate level of consumer protection and do not prevent market abuse. In this regard, a distinct regulatory focus has emerged in leading countries worldwide, particularly within the European Union: the supervision of financial institutions' market conduct. At the same time, in Ukraine, the process of establishing an effective market conduct regulatory system is still in its formative stages and requires further refinement. Despite the adoption of the Law of Ukraine 'On Financial Services and Financial Companies' and the implementation of certain European approaches, in practice there remain issues such as an insufficient level of protection for the rights of financial services

Цимбалюк Х. О. Європейська практика забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ та її адаптація в Україні

consumers, low transparency in the activities of certain financial institutions, imperfect disclosure mechanisms, and the limited effectiveness of supervisory tools. In such circumstances, it is particularly relevant to examine European practices for ensuring appropriate market conduct by financial institutions and to identify opportunities for adapting these practices in Ukraine.

The purpose of the article is a comprehensive study of European practices regarding the regulation of appropriate market conduct by financial institutions, identifying its key principles, institutional models and implementation mechanisms, as well as developing evidence-based proposals for adapting these approaches to the conditions of Ukraine's legal system, with a view to enhancing the effectiveness of financial market regulation, strengthening consumer protection and bolstering confidence in the financial system.

To achieve the set objective, a comprehensive approach was adopted, involving the use of both general and specialised research methods. In particular, the functional method was used to identify the functions of the bodies responsible for supervising market behaviour in European Union countries. The formal-legal method was used to analyse the provisions of regulatory legal acts. The systemic-structural method was applied to identify the main features of the current state of legal regulation of market behaviour. Methods of analysis, synthesis, induction, deduction and analogy were also used to formulate conclusions and proposals.

This article examines European approaches to regulating the market conduct of financial institutions and identifies their key institutional and legal features. It is established that an effective regulatory model is based on a combination of prudential, macroprudential and market conduct supervision, with a priority on consumer protection. The article analyses the experience of individual European Union countries regarding the organisation of supervisory bodies, mechanisms for ensuring transparency and the development of competition in the financial market. It outlines directions for adapting European practices in Ukraine, in particular through the improvement of legislation, the institutional capacity of regulators and the introduction of modern supervisory mechanisms.

Steps have been proposed to improve the regulation of market conduct by financial institutions in Ukraine: a) to finalise the development of an effective model for a mega-regulator for the non-banking sector, with a clear division of powers between supervisory authorities; b) ensure full harmonisation of legislation with European Union law, particularly in the areas of consumer protection and disclosure of information; c) strengthen the institutional capacity of regulators through the introduction of a risk-based approach and modern supervisory tools; d) develop mechanisms for the out-of-court settlement of disputes, in particular through the establishment or strengthening of the institution of the financial ombudsman; e) raise the level of financial literacy among the population and foster a culture of good faith conduct among financial market participants.

Keywords: market conduct, regulator, financing, financial market, banking, European practices, European Union, European financial institutions, financial institution, financial services market.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку фінансового сектору характеризується поглибленням глобалізаційних процесів, цифровізацією фінансових послуг, що зумовлює потребу в переосмисленні підходів до державного регулювання фінансових ринків.

Цимбалюк Х. О. Європейська практика забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ та її адаптація в Україні

Після світової фінансової кризи 2007–2008 рр. стало очевидним, що традиційні механізми пруденційного нагляду не забезпечують належного рівня захисту споживачів і не запобігають зловживанням на ринку. У зв'язку із цим у провідних країнах світу, зокрема в державах Європейського Союзу, сформувався окремий напрям регулювання – нагляд за ринковою поведінкою фінансових установ. Водночас в Україні процес становлення ефективної системи регулювання ринкової поведінки перебуває на етапі формування та потребує подальшого вдосконалення. Незважаючи на ухвалення Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та імплементацію окремих європейських підходів, на практиці залишаються проблеми недостатнього рівня захисту прав споживачів фінансових послуг, низької прозорості діяльності окремих фінансових установ, недосконалості механізмів розкриття інформації та обмеженої ефективності наглядових інструментів. За таких умов особливої актуальності набуває дослідження європейської практики забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ і визначення можливостей її адаптації в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження стали роботи вчених, які присвятили їх вивченню правового регулювання ринків фінансових послуг, а саме: М. Анісімова, Є. Бондаренко, М. Бурмака, С. Герасимова, М. Глух, Ю. Овдий, В. Нікітенко, О. Сидоренко, М. Шаренко, В. Ящук тощо. Так, Ю. Овдий приділяє увагу міжнародному досвіду регулювання ринкової поведінки та аналізує сучасний стан відповідних механізмів в Україні, акцентуючи на потребі в підвищенні ефективності захисту прав споживачів фінансових послуг. М. Бурмака досліджує питання саморегулювання на фондовому ринку, звертаючи увагу на суперечливість наявних концепцій і важливість адаптації міжнародних стандартів до українських реалій. М. В. Глух і М. Ф. Анісімова розкривають особливості моделей регулювання фінансових ринків у різних країнах та обґрунтовують можливості їхньої імплементації в Україні. Окремі аспекти правового регулювання Fintech-сектору в Європейському Союзі, зокрема на прикладі Бельгії, висвітлено в роботах М. С. Шаренка. Питання доброчесної поведінки фінансових установ і протидії шахрайству досліджує В. Нікітенко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень у сфері державного регулювання фінансових ринків, низка важливих аспектів забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ залишається недостатньо розробленою, а саме відсутній комплексний підхід до визначення сутності та змісту нагляду за ринковою поведінкою як самостійного напрямку регулювання поряд із пруденційним і макропруденційним надглядом, недостатньо дослідженими залишаються питання інституційного розмежування повноважень між регуляторами у сфері поведінкового нагляду, а також ефективності моделей мегарегулятора в умовах трансформації фінансового ринку України.

Метою статті є комплексне дослідження європейської практики забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ, визначення її ключових принципів, інституційних моделей і механізмів реалізації, а також розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо адаптації відповідних підходів до умов правової системи України з метою підвищення ефективності регулювання фінансового ринку, посилення захисту прав споживачів і зміцнення довіри до фінансової системи.

Цимбалюк Х. О. Європейська практика забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ та її адаптація в Україні

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для досягнення поставленої мети у статті визначено такі завдання: проаналізувати теоретичні підходи до сутності та змісту регулювання ринкової поведінки фінансових установ, охарактеризувати основні моделі та інституційні механізми забезпечення належної ринкової поведінки в країнах Європейського Союзу, дослідити особливості діяльності ключових регуляторів у цій сфері та їхні повноваження, сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення регулювання ринку фінансових послуг.

Виклад основного матеріалу. Після фінансової кризи у 2007–2008 рр. відбулися суттєві зміни в підходах до правового регулювання фінансового сектору. Державні органи різних країн зосередили зусилля на виявленні причин кризи та усуненні прогалин у регуляторному середовищі фінансових ринків. Це зумовило запуск масштабних реформ, а також активізацію міжнародної співпраці, спрямованої на вдосконалення механізмів управління ризиками, насамперед системного характеру.

У зв'язку із цим суттєво зросла увага до ще одного напрямку регулювання фінансового ринку, а саме забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ. На глобальному рівні відсутнє уніфіковане визначення вказаного поняття, у різних правових системах використовуються такі терміни, як «регулювання ділової поведінки» (conduct of business regulation), «нагляд за ринковою поведінкою» (market conduct regulation) або «регулювання роздрібного сегмента» (retail regulation). Водночас, незалежно від термінології, базовими елементами такого регулювання є забезпечення прозорості діяльності фінансових установ, підтримання цілісності фінансового ринку, встановлення правил продажу фінансових послуг, а також ефективні механізми вирішення спорів між учасниками ринку та споживачами. Так, у структурі державного регулювання фінансового ринку будь-якої країни зазвичай виокремлюють три ключові напрями: 1) пруденційний (мікропруденційний) нагляд, який передбачає систематичне оцінювання фінансового стану установ, результативності їх діяльності, якості управління, а також дотримання встановлених нормативів та інших показників, спрямованих на обмеження ризиків, пов'язаних із фінансовими операціями; 2) забезпечення фінансової стабільності – забезпечення виникненню та накопиченню ризиків і посилення стійкості фінансового сектору; 3) регулювання ринкової поведінки учасників фінансового ринку – забезпечення цілісності ринку, розвиток конкуренції, захист прав споживачів та інвесторів [1].

В умовах сьогодення потрібно звернути увагу на моделі організації забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ у провідних державах Європи. Такі моделі доцільно розглядати як автономні та завершені системи регулювання сфери фінансових послуг, навіть поза межами впливу інструментів, передбачених правом Європейського Союзу. До найбільш показових прикладів належать Франція, Німеччина та Велика Британія, Бельгія, Нідерланди та Іспанія [2, с. 11].

Наприклад, Франція є взірцем ефективного впровадження механізмів колективного інвестування. Вагому роль у становленні відповідної системи відіграє національний регулятор – Відомство з фінансових ринків (Autorité des marchés financiers, AMF), який здійснює контроль за функціонуванням ринку фінансових послуг, діяльністю бірж, забезпечує належний рівень розкриття корпоративної інформації та належну ринкову поведінку фінансових установ. Потрібно врахувати повноваження вказаного органу, що

не охоплюють банківський і страховий сектори. Однією із ключових функцій Відомства з фінансових ринків є регулювання діяльності професійних учасників фінансового ринку, що свідчить про застосування Францією моделі спеціалізованого нагляду [3].

Заслужує на увагу законодавство Великої Британії, яке є унікальним прикладом поєднання традицій загального права із елементами континентальної правової системи, сформованими внаслідок міжнародної співпраці та імплементації норм Європейського Союзу. Комплексне регулювання фінансового ринку забезпечується на підставі акта Про фінансові ринки і послуги ринків, який закріплює функціонування єдиного регулятора для більшості сегментів фінансового ринку (за винятком банківського сектору) – Управління з питань фінансової поведінки (Financial Conduct Authority), що діє в структурі казначейських органів. Суттєвою перевагою британської моделі є наявність спеціалізованого органу, спрямованого на захист прав споживачів фінансових послуг – Служба фінансового омбудсмена, який розглядає скарги клієнтів фінансових установ і забезпечує позасудове врегулювання спорів. Діяльність Служби фінансового омбудсмена спрямована на забезпечення ефективного врегулювання спорів між споживачами та постачальниками фінансових послуг. Вказаний орган функціонує як незалежний арбітр, водночас звернення до нього є безоплатним для громадян. До його компетенції належить розгляд широкого спектра питань – від страхових та іпотечних відносин до банківського обслуговування й інвестиційної діяльності [4, с. 42].

Однією із пріоритетних цілей Управління з питань фінансової поведінки є забезпечення ефективного функціонування фінансових ринків. До його основних завдань належать підтримання цілісності фінансової системи, розвиток конкуренції та захист прав споживачів. У межах забезпечення цілісності ринку Управління з питань фінансової поведінки здійснює нагляд за поведінкою учасників, регулює ринок цінних паперів, встановлює стандарти ділової поведінки й протидіє зловживанням, зокрема поширенню недостовірної інформації та використанню інсайдерських даних. Також значна увага приділяється внутрішнім системам контролю фінансових установ і запобіганню фінансовим правопорушенням. У сфері розвитку конкуренції регулятор забезпечує доступ споживачів до якісної інформації, запобігає антиконкурентним практикам, сприяє входженню нових учасників на ринок і підтримує фінансові інновації. У сфері захисту споживачів регулятор контролює відповідність фінансових установ встановленим стандартам, орієнтує їх діяльність на інтереси клієнтів і забезпечує належне інформування щодо фінансових продуктів, а також процедур захисту прав і подання скарг [5].

Значний інтерес в аспекті забезпечення належної ринкової поведінки становить і досвід Німеччини, де тривалий час застосовувалася інституційна модель регулювання фінансового ринку. Історично нагляд за окремими сегментами – банківським, страховим і ринком цінних паперів, здійснювали різні спеціалізовані федеральні органи. Однак 2002 року їх було об'єднано в єдиний наглядовий орган – Федеральне агентство фінансового нагляду. Зазначене агентство здійснює комплексний контроль за фінансовим ринком, охоплюючи ліцензування професійної діяльності, застосування санкцій, анулювання ліцензій, а також видачу обов'язкових до виконання приписів з метою запобігання або усунення порушень законодавства. Водночас контроль за діяльністю бірж покладено на регуляторні органи федеральних земель [6, с. 76].

Цимбалюк Х. О. Європейська практика забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ та її адаптація в Україні

Правове регулювання ринкової поведінки фінансових установ у державах-членах Європейського Союзу базується на директивах, регламентах, резолюціях та інших актах Європейського Союзу. Проте кожна країна додатково формує власну нормативну базу, деталізуючи правила функціонування Fintech-сектору, створюючи спеціалізовані органи нагляду або розширюючи повноваження вже наявних. Водночас національне законодавство підлягає обов'язковій гармонізації з правом Європейського Союзу і не може йому суперечити. У Бельгії регулювання ринкової поведінки фінансових установ здійснюється як на рівні актів Європейського Союзу, так і через національні нормативно-правові акти, зокрема Кодекс економічного права, спеціальні закони щодо платіжних установ, електронних грошей та обмеження обігу віртуальних активів. Ключовими органами нагляду є Національний банк Королівства Бельгія (NBB) та Управління з фінансових послуг і ринків (Financial Services and Markets Authority, FSMA). Національний банк Королівства Бельгія здійснює комплексний пруденційний нагляд за фінансовими установами, включно із банками, страховими компаніями та платіжними організаціями, тоді як Управління з фінансових послуг і ринків контролює поведінку учасників ринку, діяльність посередників, інвестиційних компаній і дотримання правил надання фінансових послуг. Додаткові функції у сфері нагляду виконують спеціалізовані органи, зокрема Федеральна державна служба економіки, яка відповідає за контроль платіжних послуг і протидію відмиванню коштів. Управління з фінансових послуг і ринків здійснює контроль за фінансовими ринками та розкриттям інформації, забезпечуючи її повноту, своєчасність і рівний доступ для всіх акціонерів. Важливим напрямом є також нагляд за дотриманням стандартів ділової поведінки: фінансові установи зобов'язані діяти в інтересах клієнтів, надавати достовірну інформацію, уникати конфліктів інтересів і пропонувати продукти, що відповідають ризиковому профілю споживачів. Окрему увагу Управління з фінансових послуг і ринків приділяє контролю за фінансовими продуктами та послугами, зокрема їх зрозумілості, прозорості та відповідності законодавству, а також перевіряє рекламні матеріали й умови їхнього надання. Крім того, орган здійснює нагляд за широким колом небанківських фінансових установ, охоплюючи посередників, кредитні та інвестиційні компанії. До повноважень регулятора також належить контроль у сфері додаткового пенсійного забезпечення та участь у підвищенні фінансової грамотності населення, що розглядається як важливий інструмент зміцнення довіри до фінансової системи [7, с. 373].

Особливу увагу потрібно звернути на підхід до регулювання ринкової поведінки фінансових установ в Іспанії, адже в цій державі економіка набула ринкового характеру однією з останніх у Західній Європі. Іспанія належить до середньорозвинених країн Європейського Союзу. Банківський сектор контролюється Центральним банком, ринок цінних паперів – Комісією з цінних паперів та бірж, а страхування й пенсійні фонди перебувають під наглядом Генерального директората зі страхування та пенсійних фондів. Зокрема, Комісія з цінних паперів та бірж виконує функції наглядового й інспекційного органу щодо професійних учасників ринку, включно із інститутами колективного інвестування, брокерськими структурами та компаніями з управління активами. Водночас іспанське законодавство допускає створення фінансових конгломератів, а банківські установи можуть поєднувати комерційну та інвестиційну діяльність, що свідчить про поєднання інституційного й консолідованого підходів до регулювання [6, с. 76–77].

Нідерланди активно впроваджують сучасні регуляторні механізми щодо регулювання ринкової поведінки фінансових установ. Важливим кроком стало ухвалення Ордонансу «Про регулювання фінансових ринків», який визначив нову модель нагляду. Згідно з цією моделлю пруденційний нагляд за всіма сегментами фінансового ринку здійснює Центральний банк Нідерландів, тоді як поведінковий нагляд і регулювання ринків покладено на незалежний від Центрального банку Нідерландів орган – Службу з фінансових ринків (Autoriteit Financiële Markten (AFM)) [8, с. 88–89].

Місія Служби з фінансових ринків у Нідерландах реалізується через досягнення трьох ключових стратегічних цілей: 1) регулятор сприяє добросовісному та справедливому наданню фінансових послуг, а саме Служба з фінансових ринків здійснює нагляд за діяльністю фінансових установ у сферах заощаджень, кредитування, інвестування та страхування, приділяючи особливу увагу якості продуктів і етичним стандартам поведінки. Це створює умови для прийняття споживачами та інвесторами обґрунтованих рішень на основі прозорості інформації; 2) забезпечення ефективного та чесного функціонування ринків капіталу, а саме Служба з фінансових ринків контролює своєчасність і достовірність розкриття інформації компаніями, а також якість роботи аудиторів, що сприяє підвищенню довіри інвесторів і стабільності ринкового середовища; 3) діяльність Служби з фінансових ринків спрямована на підтримання стабільності фінансової системи, зокрема у взаємодії з центральним банком, через забезпечення прозорості та контрольованості ризиків [1].

Так, М. В. Глух, М. Ф. Анісімова наголошують, що відокремлені від регуляторного органу з фінансових ринків і операційно самостійні структури, компенсаційні фонди та схеми функціонують в Австрії, Бельгії, Великій Британії, Німеччині, Ірландії, Італії, Люксембурзі, Іспанії, Фінляндії, Франції та Швеції. Проте у вказаних державах є відповідний орган державної влади – регулятор фінансового ринку, з яким компенсаційний фонд погоджує свої правила та основні дії. До того ж за найменшим ступенем самостійності, яким володіють компенсаційні схеми в Бельгії, Франції, Швеції, вони здійснюють тісні інформаційні контакти з регулятором фінансового ринку. В Австрії, Великій Британії, Данії, Німеччині, Ірландії, Іспанії й Фінляндії компенсаційні схеми підпорядковані державному регуляторному органу як особливому суб'єкту фінансового ринку. Науковці акцентують увагу, що сучасні трансформації в глобальній фінансовій системі зумовлюють відповідні зміни в підходах до регулювання ринкової поведінки фінансових установ. Подальша еволюція фінансових ринків як у державах Європейського Союзу, так і в інших країнах, зокрема в Україні, значною мірою визначатиметься впливом глобалізаційних процесів, які поряд із новими можливостями несуть ризики фінансової нестабільності. У цьому контексті доцільним видається впровадження в Україні моделі державного регулювання, що передбачає створення єдиного наглядового органу для небанківського сегмента фінансового ринку – мегарегулятора, під час збереження за Національним банком України функцій регулятора банківської системи. Такий підхід може сприяти підвищенню ефективності нагляду та узгодженості регуляторної політики [9, с. 116].

Починаючи з 2019–2020 рр., ринок фінансових послуг поступово трансформується в напрямі моделі розвитку, що акцентує увагу на підвищенні рівня захисту персональних даних і стимулюванні добросовісної поведінки учасників ринку. Такий підхід до

регулювання орієнтований насамперед на більш ефективне виявлення та прогнозування ризиків. У межах Європейського Союзу розвиток фінансового сектору супроводжується посиленням вимог до регуляторної звітності, які були суттєво розширені після глобальної фінансово-економічної кризи з метою контролю системних ризиків і змін у поведінці учасників ринку. Важливим елементом є також впровадження концепції відкритого банкінгу, що сприяє підвищенню конкуренції та інноваційності у фінансовій сфері. Функціонування європейських фінансових інститутів значною мірою визначається нормами щодо захисту персональних даних, а також положеннями директив, що регулюють ринки фінансових інструментів і сферу платіжних послуг [10, с. 250].

Серед ключових індикаторів надійності функціонування учасників ринку фінансових послуг для України порівняно новим є критерій дотримання принципів належної ринкової поведінки фінансових установ. В. Нікітенко під поняттям «ринкова поведінка» пропонує визначати такий спосіб здійснення діяльності, який ґрунтується на відкритості та прозорості, наявності бездоганної ділової репутації власників і керівництва, дотриманні стандартів доброчесності, забезпеченні справедливого ставлення до клієнтів, підтриманні чесної конкуренції, а також запобіганні шахрайству та іншим видам протиправної діяльності. Важливим елементом є також належна внутрішня організація фінансової установи, що передбачає ефективні механізми контролю за дотриманням встановлених правил. Крім того, належна ринкова поведінка передбачає неухильне виконання вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. Запровадження та здійснення нагляду за поведінкою учасників фінансового ринку сприяє його стабільному та збалансованому розвитку, забезпечує формування добросовісного конкурентного середовища, підвищує рівень захисту споживачів від недобросовісних практик і шахрайства, а також мінімізує ризики зловживання домінантним становищем. Водночас це створює передумови для розвитку інновацій та появи нових фінансових продуктів і послуг [11, с. 80].

Щодо адаптації європейської практики забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ в Україні, то доцільно звернути увагу на ухвалення оновленої Стратегії розвитку фінансового сектору України, опублікованої на вебсайті Національного банку України 11 серпня 2025 року (далі – Стратегія), спрямованої насамперед на задоволення потреб споживачів фінансових послуг, які повинні перебувати в центрі уваги всіх суб'єктів фінансового ринку. Так, для досягнення візії та виконання цілей Стратегії відповідальні установи реалізовуватимуть ініціативи та заходи. З метою досягнення макроекономічної стабільності в Україні як під час спротиву російській агресії, так і подальшого відновлення країни впроваджуватимуться такі заходи, як розвиток регулювання та нагляду за ринковою поведінкою учасників ринку фінансових послуг, за виконання яких відповідальні Національний банк України (далі – НБУ) та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) [12].

Також з метою адаптації практики регулювання ринкової поведінки фінансових установ в Україні було ухвалено Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX «Про фінансові послуги та фінансові компанії». В пояснювальній записці до проєкту цього Закону зазначено, що законопроєктом запропоновано: а) запровадити сучасні принципи пруденційного нагляду та нагляду за ринковою поведінкою; б) підвищити захист прав

споживачів фінансових послуг через зростання їхньої обізнаності із фінансовими послугами, які їм надаються; в) запровадити нагляд Регулятора за ринковою поведінкою надавачів фінансових послуг, що також запобігатиме недобросовісній конкуренції та проявам шахрайства на ринку фінансових послуг; г) визначити нагляд за ринковою поведінкою як механізму контролю якісних показників діяльності надавача фінансових послуг, зокрема в частині дотримання вимог щодо захисту прав споживачів. Ухвалення законопроекту забезпечило запровадження якісно нової моделі регулювання діяльності з надання фінансових послуг, яка враховує положення директив Європейського Союзу, найкращі світові практики регулювання та нагляду на ринках фінансових послуг з урахуванням особливостей вітчизняного ринку, а саме в частині вдосконалення вимог до ліцензування, оцінювання платоспроможності й ліквідності, корпоративного управління та системи управління ризиками фінансових установ, застосування НБУ ризик-орієнтованого й пропорційного підходів як під час здійснення пруденційного нагляду, так і нагляду за ринковою поведінкою [13].

Так, відповідно до пункту 50 статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» визначено, що ринкова поведінка – це дотримання надавачем фінансових або супровідних послуг встановлених законодавством критеріїв і вимог у спосіб, який гарантує захист прав споживачів, розкриття та прозорість інформації, бездоганну ділову репутацію власників, керівників, добросовісну конкуренцію стосовно інших надавачів фінансових або супровідних послуг, а також належну внутрішню організацію, яка забезпечує контроль за дотриманням таких стандартів діяльності [14].

Згідно із статтею 25 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» нагляд за ринковою поведінкою є одним із ключових напрямів діяльності Регулятора (НБУ та НКЦПФР) і спрямований на забезпечення захисту прав і законних інтересів клієнтів, охоплюючи споживачів фінансових послуг, а також самих надавачів таких послуг. Реалізація вказаного напрямку має на меті підвищення ефективності функціонування ринку фінансових послуг, забезпечення прозорості й відкритості його діяльності, формування конкурентного середовища та зміцнення довіри до фінансової системи загалом. Особливістю здійснення такого нагляду є визначення моменту початку адміністративного провадження, яким вважається дата оформлення Регулятором відповідного документа, у якому зафіксовано обставини, що можуть слугувати підставою для ухвалення індивідуального акта щодо піднаглядного суб'єкта. Види таких документів встановлюються нормативно-правовими актами Регулятора. Сфера наглядової діяльності охоплює широкий спектр питань, зокрема дотримання встановлених стандартів і правил надання фінансових та супровідних послуг, включно із забезпеченням їхньої доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп. Значна увага приділяється захисту прав клієнтів, контролю за належним інформуванням споживачів, зокрема щодо реклами фінансових продуктів, способів їх просування та реалізації, а також процедур розкриття інформації на всіх етапах взаємодії з клієнтом. Крім того, нагляд спрямований на забезпечення прозорості функціонування фінансового ринку, охоплюючи розкриття структури власності фінансових установ, оцінювання ділової репутації їхніх власників і керівництва, а також перевірку відповідності кваліфікаційним вимогам. До предмета контролю також належить діяльність саморегулювальних організацій і запобігання зловживанням на ринку,

Цимбалюк Х. О. Європейська практика забезпечення належної ринкової поведінки фінансових установ та її адаптація в Україні

включно із маніпулюванням, використанням інсайдерської інформації та виникненням конфліктів інтересів. Важливою складовою нагляду за ринковою поведінкою є контроль за дотриманням законодавства у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. У межах цієї функції Регулятор розглядає звернення громадян, вимагає від фінансових установ усунення виявлених порушень, здійснює контроль за дотриманням вимог до реклами та поширення інформації, а також застосовує відповідні заходи впливу, включно із санкціями щодо порушників. Крім того, Регулятор проводить перевірки діяльності надавачів фінансових послуг, узагальнює практику застосування законодавства у сфері захисту прав споживачів, оприлюднює типові порушення та рекомендації щодо їхнього недопущення, а також здійснює інформаційно-роз'яснювальну роботу, спрямовану на підвищення рівня фінансової грамотності населення [14].

Як слушно зауважує Ю. Овдий, ефективність регулювання ринкової поведінки забезпечується лише за умови комплексного поєднання трьох ключових складових: 1) наявності належної нормативно-правової бази та інституцій, уповноважених контролювати її дотримання; 2) сформованої культури ведення бізнесу у сфері фінансових послуг, що ґрунтується на доброчесних практиках і відповідальній поведінці учасників ринку; 3) достатнього рівня довіри та відповідних очікувань з боку споживачів. Впровадження прозорого й ефективного механізму регулювання фінансових послуг передбачено положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка визначає обов'язок України імплементувати низку актів Європейського Союзу, що регулюють питання ринкової поведінки учасників фінансового сектору. Загалом функціонування фінансових ринків значною мірою залежить від рівня довіри між споживачами та фінансовими установами. Її зниження може бути зумовлене використанням недобросовісних практик окремими компаніями або недостатньою ефективністю механізмів захисту прав клієнтів. У зв'язку із цим запровадження в Україні повноцінного регулювання ринкової поведінки сприятиме зміцненню довіри до фінансової системи, удосконаленню корпоративного управління та підвищенню стабільності й надійності діяльності надавачів фінансових послуг [14].

Висновки. Європейська практика регулювання ринкової поведінки фінансових установ характеризується низкою спільних ознак. По-перше, для більшості країн Європейського Союзу притаманним є поєднання пруденційного, макропруденційного нагляду та нагляду за ринковою поведінкою як трьох взаємодоповнювальних напрямів регулювання. По-друге, спостерігається функціонування спеціалізованих або змішаних моделей регуляторів, де поведінковий нагляд часто відокремлений від пруденційного. По-третє, ключовим пріоритетом є захист прав споживачів фінансових послуг і забезпечення прозорості діяльності фінансових установ. По-четверте, регулювання ґрунтується на гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу та імплементації відповідних директив і регламентів. По-п'яте, важливою складовою є розвиток фінансової культури, довіри та впровадження етичних стандартів поведінки учасників ринку. З урахуванням європейського досвіду доцільно запропонувати такі кроки для вдосконалення регулювання ринкової поведінки фінансових установ в Україні: а) завершити формування ефективної моделі мегарегулятора для небанківського сектору із чітким розмежуванням повноважень між органами нагляду; б) забезпечити

повну гармонізацію законодавства із правом Європейського Союзу, зокрема у сфері захисту прав споживачів та розкриття інформації; в) посилити інституційну спроможність регуляторів через впровадження ризик-орієнтованого підходу та сучасних інструментів нагляду; г) розвивати механізми позасудового врегулювання спорів, зокрема через створення або посилення інституту фінансового омбудсмена; д) підвищувати рівень фінансової грамотності населення та формувати культуру добросовісної поведінки учасників фінансового ринку.

Отже, адаптація європейської моделі регулювання ринкової поведінки в Україні має здійснюватися комплексно, із поєднанням інституційних реформ, удосконаленням законодавства й формуванням довіри між державою, фінансовими установами та споживачами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Овдий Ю. Регулювання ринкової поведінки учасників фінансового ринку: міжнародний досвід та поточний стан в Україні. URL : <http://uul.com.ua/2020/regulyuvannya-rynkovoyi-povedinky-uchasnykiv-finansovogorynku-mizhnarodnyj-dosvid-ta-potochnyj-stand-v-ukrayini/>
2. Бурмака М. Саморегулювання на фондовому ринку: суперечливість концепцій та адаптація міжнародних стандартів в Україні. *Ринок цінних паперів України*. 2007. № 11–12. С. 11–18.
3. Сидоренко О. В. Формування дієвої системи регулювання як фактор формування ефективного біржового ринку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_11_10
4. Герасимова С. В. Механізми державного регулювання ринку фінансових послуг. *Банківська справа*. 2005. № 6. С. 42–46.
5. Управління з питань фінансової поведінки (FCA): повний огляд. URL : <https://proxyelite.info/uk/glossary/fca-financial-conduct-authority/>
6. Бондаренко Є. П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / ДВНЗ «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». Суми, 2011. 236 с.
7. Шаренко М. С. Правове регулювання Fintech у Королівстві Бельгія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Том 2 (83). С. 371–375. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.55>
8. Яшук В. В. Розвиток системи регулювання ринків фінансових послуг у зарубіжних країнах. *Наукові праці НДФІ*. 2009. № 4. С. 84–90.
9. Глух М. В., Анісімова М. Ф. Зарубіжний досвід нормативно-правового регулювання ринків фінансових послуг. *Ірпінський юридичний часопис*. 2022. № 1 (8). С. 108–117. DOI : [https://doi.org/10.33244/2617-4154-1\(8\)-2022-108-117](https://doi.org/10.33244/2617-4154-1(8)-2022-108-117)
10. Янсіті М., Лахані К. Конкуренція за доби штучного інтелекту ; пер. з англ. Ю. Григоренко. Київ : BookChef, 2021. 304 с.
11. Нікітенко В. Протидія шахрайству у банківській сфері. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 1. С. 76–85. DOI : [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022\(120\)07](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022(120)07)

12. Стратегія розвитку фінансового сектору України (оновлено). URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-financevogo-sektoru-ukrayini>
13. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про фінансові послуги та фінансові компанії» URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71092
14. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>

Дата надходження 01.05.2026

Дата прийняття 12.05.2026

Дата рекомендації 28.05.2026

Дата публікації 30.06.2026